

Fejzulah Hadžibajrić

O INVENTARIMA KNJIGA GAZI HUSREV-BEGOVE BIBLIOTEKE

Po nagovoru Hamdije Kreševljakovića, mog profesora i dobrog prijatelja, primio sam se službe I hafizi kutuba (I bibliotekar) Gazi Husrevbegove biblioteke, iza hafiz Mahmuda Traljića, u augustu 1947. godine, a razriješen službe mektepskog nadzornika. Kreševljaković mi je obećao, da će me upućivati šta treba raditi, jer ja dotle nisam znao ništa o bibliotekarstvu. On je želio da se ide trasom koju je postavio H. Mehmed ef. Handžić, a nastavio Traljić. U Biblioteci sam zatekao II hafizi kutuba (II bibliotekar) hafiz Muhamed ef. Muharemagića i služitelja Ragiba Hadžabulića. Rad je bio dvokratan, a petkom se nije radilo.

Knjige su bile smještene po sistemu veličine. Vodio se računa o estetici kod stavljanja naljepnica, naročito kod starih fondova. Naljepnice su bile na hrbatu knjiga, sa laganim usponom i laganim padom u obliku turske brojke 8 (dva kraka šestara) u jednoj rafi na zidnim policama. Brojevi su bili kaligrafski ispisani. Ovo je imalo i svoju praktičnu stranu, vrlo uočljivo se zapažalo, ako knjiga nije na svome mjestu. Isti broj je označavao i signaturu i inventar. U novim knjižnim fondovima, čuvanim u ormarima, nije se moglo paziti na stari sistem estetike, a nije bilo ni prostora. Sidžili i rariteti bili su smješteni u trezor, a dokumenti u kovertama u ormarima.

Još i sada kao da gledam i slušam Kreševljakovića kako mi objašnjava: kao i nastavni plan i program potreban za rad u školama, svoj radni plan i program ima i biblioteka. Popisivanje svega što ima u biblioteci je plan, a grupe toga popisivanja je program. Našli smo četiri inventara knjiga, stari Muvekitov, vođen na turskom jeziku, novi Handžićev, za knjige na orijentalnim jezicima, na arapskom i treći za knjige na evropskim jezicima, te Handžićev popis dokumenata.

MUVEKITOV INVENTAR

Naslov je "Esami Defteri" - (Defter imena knjiga), vel. 33 x 20, sa 7 rubrika, i to: aded džild (broj svezaka), aded kutub (broj knjiga), esamii kutub (naslov knjige),

Primjer Akif efendinog popisa knjiga

nev'numre (vrsta struke), nev'hat (vrsta pisma), aded satir (broj redaka) i esamii zavil-evkaf (ime darovatelja, vakifa knjige).

Odmah na početku deftera napisan je kaligrafski sadržaj struka (grupa) pod naslovom "Fihristul-Fihrist" i označena stranica deftera gdje se nalazi dotična struka. Struke idu ovim redom:

— tefsir, str. 1, svega knjiga 169, hadis 5, 154, usuli hadis 9, — 11, fikh 11, — 392, usuli fikh 23, — 58, fetava (fetve) 25, — 88, akaid 29, — 157, lugat (rječnici) 35, — 127, nahv (sintaksa) 39, — 248, sarf (gramatika) 47, — 85, meani (stilistika) 51, — 62, adab (lijepa književnost) 53, — 49, mantik (logika) 55, — 95, feraiz (šeriatsko nasljedno pravo), 56, — 34, hikmet (mudrost, filozofija) 61, — 17, kasaid (pjesme kaside) 63, — 31, tesavvuf 65, — 51, tibb (medicina) 67, — 22, mev'iza (propovjedništvo) 69, — 32, kiraet (pravilno učenje Kur'ana) 70, — 36, arud (metrika) 73, — 16, tevarih (istorija) 75, — 201, furs (perzijska književnost i jezik) 79, — 127, divan (pjesme) 83, — 36, hej-et (astronomija i astrologija) 85, — 35, muferrika (razno) 87, — 247 i Kantamiri zade (Kantamirina biblioteka) 93, — 109. Svega 2689 knjiga.

U ovaj svoj defter knjiga Akif ef. Muvekit je na kraju upisao i kadijske sidžile (86), kroniku Salih ef. Muvekita (4) i Kadićevu Kroniku (28), pa je svega upisano 2807 bibliotečkih jedinica (kodeksi za istorijsku građu 118).

Kad je knjiga dolazila u Biblioteku, prva faza obrade je odrediti veličinu i staviti knjigu na određenu policu i dati joj broj. Obavezan je naslov knjige, a nije i ime pisca. Vrsta pisma i broj redaka govore nam da se misli na rukopise. Upisana knjiga je dobivena na poklon, kao vakuf, pa je darovatelj bio vakif. Nije bilo kupovine knjiga.

Kao vakifi su zapisani: Gazi Husrev-beg, Džino Muhamed Baki, kadije Hromić, Mutevelić Asimbeg (stariji), Muzafferija, Tešnjak Ahmed, baščauš, Zafranija Ibrahim, Gačo hadži Salih ef., Ruždić Mustafa ef., careva kutubhana (1913. porušena, a u njoj je bila i Osman Šehdina biblioteka), Čelić Salih ef., (iz Stoca), Svrzo Mehmed ef., Hadži Derviš (Goraždak muderis), Kasumagić, hadži Omer ef., Hasan ef. Bojo zađe, Derviš ef., žena Kreše H. Salih ef., Muftić Mehmed ef., Hadžimulić hadži Hafiz Muhamed ef., Čadordžija hafiz Ahmed ef., Seid Emin Akkad (Medina), Bičakčić hadži Mehmed, Čatib iz računovodstva Šaćir ef. (Mehmedović), Samedović hadži Mehmed aga, Hujdur Ibrahim ef., Kulenović Hafiz Džafer ef., Užičanin Ibrahim, sin Mustafin, Zulfikar ef. Spahić, Aganović hadži Ali ef., Akhisarli (Jajčanin) Omer ef., Silistrali hadži Ibrahim-aga, Seadetlu Fadil paša (Šerifović), Svrzo Ismet ef., Trebinjac Salih, Hadži Ibrahim ef., Bećir beg, sin Osman begov Kapetanović, Careva medresa, Ferhadijja mekteb, Jajčanin Mehmed Tefvik ef. Okić, Topal hodža Mehmed ef. (Ramić), Halilbašić Mustajbeg, Sokolović Šemsa hanuma, kćerka hadži Asim bega Mutevelića, Kadić Muhamed Enveri, Tahmišić Hamdija, Bećir efendijin vakuf, Dobitak Salihaga, Dženetić Smailbeg, Mutevelić Hamdibeg, Mutevelić Džaferbeg, Alajbegović Mehmed Ševket, Mehmed Handžić iz Sarajeva, Čokić Abdurahman Adil ef., Emir Šekib Arslan (Sirija) i Kantamiri zade Abdulah ef.

Kod svake knjige popunjeno je svih 7 rubrika i može se tačno znati koliko knjiga otpada na pojedine vakife. Može se tačno znati broj rukopisa po vrsti pisma. U odnosu na savremeno bibliotekarstvo upisani podaci ipak zadovoljavaju. Glavni prigovor je što su izostavljena imena autora. Međutim, u mnogo slučajeva, ime autora djela tretirano je kao dopuna naslova. Nisu rijetki slučajevi gdje ime autora služi kao naslov knjige.

Primjer Handžićeva opisa rukopisa

Muvekitov Deffer imena (Inventar knjiga) predstavlja orijentalni način inventarisanja knjige i postao je danas raritet.

HANDŽICEV INVENTAR I KATALOG

Svaki dobar poznavalac bibliotekarstva priznaće da je hadži Mehmed ef. Handžić postupio pravilno i dobro, te i vrlo racionalno, kad je ostavio zatečeni fond

knjiga raspoređen (poredan) po Muvekitu, i pristupio njihovom inventarisanju u jednu knjigu i izradi kataloških listića na četvrtini arka. Rubrike su samo tri, sa arapskim nazivima, i to: broj (aded), ime knjige i pisca (ismul-kitabi vel-muellifi) i rukopis — štampa (mahtut-matbu). Druge četiri rubrike iz Muvekitova Deftera imena uključene su kod pisanja kataloških listića. Rukopisi nisu odvojeni nego se njihov redni broj zaokružuje crvenom tintom, a to se označava i u trećoj rubrici. Naslov druge rubrike, u odnosu na Muvekita, vješta je kombinacija starog načina i novog, zamjena turskog jezika sa arapskim i bibliotečki napredak — katalog. Format inventara je veliki folio, kao školske razrednice, a papir je fini bijeli sa linijama. Folio format inventara bio je i za knjige na evropskim jezicima.

Handžić je inventarisao od broja 1 do 2056, Traljić od 2057 do 2706 i ja od 2707 do 4028, pa je prestalo inventarisanje u jednu knjigu rukopisa i štampanih knjiga na orijentalnim jezicima. Handžić je imao pred očima katalog knjiga GHB, rukopisa i štampanih, stoga je pisao listiće i za rukopise i za štampane knjige, prema rednom broju inventara. Rukopise je potpuno obrađivao, stoga su neki rekli, da je on djelomično registrovao, što se odnosi na štampane knjige. U Handžićevu inventaru je upisano 1919 rukopisa i 2109 štampanih knjiga, svega 4028.

Rad Handžića za Gazi Husrev-begovu biblioteku zaslužuje posebnu studiju.

ZVANJE UPRAVNIKA BIBLIOTEKE

Do novembra 1948. godine brigu o izdržavanju Biblioteke vodio je Gazi Husrev-begov vakuf, a Ulema medžlis je postavljao bibliotekare (hafizi kutub). Ondašnji vakufski direktor Hamid Kukić i predsjednik Vakufskog saborskog odbora dr Behauddin Salihagić prihvatili su referat Hazima Šabanovića o potrebi preuređivanja Gazi Husrev-begove biblioteke i njega postavili za prvog upravnika. Biblioteka je tada bila krcata knjigama, jer je bila otkupljena i Handžićeva biblioteka i čekala obradu. U to vrijeme Šabanović je rukovodio odsjekom biblioteke Pravnog fakulteta, gdje su bile knjige bivše Više islamske šeriatsko teološke škole, pa je želio sve principe modernog bibliotekarstva primijeniti i u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. Kao prvo, odvojiti rukopise od štampanih knjiga. To je bio zamašan posao. Poteškoća je bila i u tome što se rad sa čitaocima nije obustavljao, a bile su svega dvije prostorije. Iz polica na uličnom zidu izvukli smo štampane knjige, a iz polica na unutrašnjem zidu rukopise, i tako dobili dva osnovna fonda, rukopise i štampanu knjigu na orijentalnim jezicima. To je postao magacin orijentalnog odsjeka knjiga i dokumenata (arhiv). Bivša čitaonica je postala magacin odsjeka evropske knjige i novina. Iz krila zgrade iseljeni su imam Careve džamije i Imamat džemata Sarajevo, i njihove prostorije predate biblioteci. Prije Imamata, to su bile prostorije Sarajevskog Muftijstva, za to namjenski građene. Tako se sad u čitaonicu prolazilo kroz radnu sobu bibliotekara. Počelo je novo inventarisanje prema formularima koje primjenjuju druge biblioteke. Na ispomoć nam je došao i dr Asim Muftić, profesor GH medrese, ali se brzo vratio u medresu. Dr Šaćir ef. Sikirić je počeo izrađivati kataloške listiće za perzijske rukopise, po uzoru na listiće koje je ispisivao Handžić.

Umjesto Šabanovića za upravnika je postavljen 1950. godine Muhamed ef. Pašić, direktor Šeriatske gimnazije u penziji, rijetko radin i savjestan čovjek. On je preuzeo inventarisanje rukopisa, a meni je predao inventarisanje i katalog štampanih

knjiga na orijentalnim jezicima. Za Pašića nije bilo radnog vremena, osim odlaska u džamiju i na ručak.

KOMISIJA ZA PREGLED I POPIS GH BIBLIOTEKE IZ 1950. GODINE

Odmah po odlasku Šabanovića iz Biblioteke, Vakufska direkcija u Sarajevu obrazovala je Komisiju za pregled i popis GH biblioteke u sastavu: Derviš Tafro, direktor Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture, dr Šaćir Sikirić, rektor Više islamske šeriatsko teološke škole u penziji, Muhamed Pašić, direktor Šeriatske gimnazije u penziji i novi upravnik Biblioteke, i Fejzulah Hadžibajrić, činovnik Biblioteke, kao zapisničar.

Komisija je radila od 6. aprila do 30. juna 1950. godine ukupno 205. sati. Sastavljen je i potpisan zapisnik i podnesen Vakufskoj direkciji. U izvještaju se kaže:

"Rukopisi i štampane knjige na orijentalnim jezicima držani su uredno u stalažama, ali ih je dobar dio bio nepopisan. Naprotiv, velika većina knjiga na srpskohrvatskom i drugim evropskim jezicima ležala je nepopisana, ispreturana sa časopisima i novi-

Biblioteka je jedino bila sva popisana za vrijeme upravnika merhum Akif ef. Muvekita — Husejnovića.

Nakon završenog rada, mišljenje je komisije, da ovu biblioteku treba urediti po modernim principima i pribрати u nju sve knjige od vrijednosti, po raznim islamskim ustanovama i kod privatnika u Bosni i Hercegovini.

Prije svega Biblioteci treba osigurati kredite i naći podesne prostorije, jer u sadanjim prostorijama knjige i dokumenti su zbog vlage izloženi kvaru.

U toku rada komisija je našla izvjestan broj knjiga, časopisa i novina koje po svom sadržaju ne spada u ovu biblioteku, pa ih je izdvojila, kao što je izdvojila i multiplike manje poznatih djela. Isto je tako izdvojena veća količina turskih političkih novina. Prepušta se Vakufskoj direkciji da donese odluku o ovim izlučenim stvarima.

Komisija je utvrdila ovo stanje:

1. rukopisi na istočnim jezicima	4.301
2. štampana djela na istočnim jezicima	6.026
3. štampana djela na evropskim jezicima	3.703
4. novine i časopisi	343
5. kodeksi za istorijsku građu	159
6. dokumenti	2.810
7. defteri	197
8. zemljopisne karte	84
9. fotografije	1.174
10. leci	236
Svega:	19.036

Od sadržaja biblioteke pod 1-10, bilo je prije početka rada ove komisije popisano:

1. rukopisa na orijentalnim jezicima	3.369
2. štampanih djela na orijentalnim jezicima	3.901
3. štampanih djela na evropskim jezicima	1.083

2. kodeksa za istorijsku građu	118
3. dokumenata	1.350
4. novina i časopisa	270

Svega: 10.091

Sve ostalo je komisija nanovo upisaia (8.945)

Sravnivši prijašnji popis sa stvarnim stanjem biblioteke, komisija je ustanovila da od ranije upisanog sadržaja manjka:

1. od rukopisa na orijentalnim jezicima	7 svezaka
2. od štampanih knjiga na orijentalnim jezicima	6 svezaka
3. od štampanih knjiga na evropskim jezicima	14 svezaka
4. novine i časopisi	1 svezak
5. dokumenta	6 komada

Svega: 34 komada

Vakufska direkcija je naredila Biblioteci da se popišu i fondovi koje je komisija izdvojila, što je i učinjeno. To su:

1. Rukopisi koji bi se mogli zadržati u biblioteci	69
2. Rukopisi koji se mogu držati izvan biblioteke — fragmenti	270
3. Štampana djela na orijentalnim jezicima koja nisu potrebna biblioteci	170
4. Štampane knjige na našem i njemačkom jeziku	330
5. Časopisi	165
6. Novine	110
7. Novine na arapskom i turskom	182
8. Novine Mehmeda Hulusije iz Žepča	70
9. Arhiv Gazi Husrev-begova vakufa	64
10. Arhiv Gazi Husrev-begova vakufa u svežnjima i torbama	39
11. Razne bilješke	121
12. U ormaru, u čitaonici, štampana djela na orijentalnim jezicima	116
13. Priručnici u upravi	134
Svega:	1.737

Sada popisani knjižni fond Biblioteke iznosi 20.773 bibliotečke jedinice.

13. juna 1951. godine umro je II hafizi kutub (bibliotekar) Hafiz Muhamed ef. Muharemagić, a 1. juna 1952. godine za bibliotečkog manipulanta postavljen je Ahmed ef. Selimović. Kad se promijenio Vakufski saborski odbor 1952. godine, Pašić je razriješen službe u Biblioteci i za upravnika je postavljen Mustafa ef. Ševa, član Ulema medžlisa. Krajem novembra 1953. godine ja sam razriješen službe u biblioteci. U zvanjima I i II hafizi kutuba, što u prevodu znači: "čuvar knjiga", bili smo ja i Muharemagić posljednji.

Muharemagić je usluživao čitaoce (osim evropske knjige) i znao je gotovo napamet smještaj, a bio je u Biblioteci još od vremena Akif ef. Muvekita. U tome njegovom vijeku službovanja I hafizi kutub je vršio obradu knjiga i davanje informacija čitaoci-

ma, te službu upravnika do postavljanja upravnika. Čitalaca nije bilo mnogo, a atmosfera je bila vrlo prijateljska. U starim medresama utarak je bio poluradni dan, određen za neredovne predmete, a u kutubhani se po jedan sat vremena vodio slobodni razgovor. To je zadržao i Handžić. Na ove razgovore je gotovo redovno dolazio Kreševljaković. To je bilo kao "malo naučno društvo". Šabanović je zamolio dr Šaćir ef. Sikirića da utorkom poslije podne čitamo zajednički teže tekstove.

Redovni čitaoci biblioteke bili su svaki dan: Osman ef. Sokolović, kadija Derviš ef. Buturović i Mustafa ef. Mujagić (Zmijski) i drugi.

Kad se otvorio Filozofski fakultet u Sarajevu (1950), studenti orijentalistike počeli su češće posjećivati Biblioteku.

Stalni korisnik biblioteke bio je i hadži Mehmed ef. Potogija, II vaiz Begove džamije. U vrijeme Naibskog odbora (1935-38) Potogija je postavljen za v.d. fetva-emina, uz stalni mjesečni honorar, da u Biblioteci sabire građu za fetve. Kad je izabran novi Ulema medžlis i fetva-emin postao Mehmed Ali ef. Čerimović, u znak ličnog priznanja, Potogija se vodio kao da radi u Biblioteci, jer su mu lični dohoci vaiza i džamijskog imama bili ispod minimuma. Penzija mu je bila regulisana kao visokokvalifikovanom stambolskom idžazetliji (diplomirani teolog), ali ga nije zatekla među živim. Umro je 10. marta 1953. godine. Narod ga je smatrao rijetko dobrim čovjekom.

Dolazak Ahmed ef. Selimovića u Biblioteku bio je vrlo koristan. On je brzo upoznao smještaj fondova i vrlo uspješno usluživao čitaoce i pripremao knjige za obradu.

U periodu koji sam naprijed prikazao izvršena je II reforma biblioteke, dok je I reformu izvršio hadži Mehmed ef. Handžić 1937. godine.

DVA NOVOPRONAĐENA STARA INVENTARA KNJIGA

Vrijedni bibliotečki radnik hafiz Mahmud ef. Traljić, istražujući podatke o Salih Sidki ef. Hadži Husejnoviću — Muvekkitu (umro 1888), pronašao je u arhivi Gazi Husrev-begova vakufa inventar knjiga Gazi Husrev-begove biblioteke iz vremena kad je Salih Sidki ef. bio drugi hafizi kutub (drugi bibliotekar). Slučajno, Traljić je pronašao u Hadžijskoj džamiji u Sarajevu inventar knjiga Karađoz-begove biblioteke u Mostaru. Oba ova inventara pronađena su 1977. g. i za bibliotekarstvo imaju veliki značaj. Uvedeni su u zbirku kodeksa Gazi Husrev-begove biblioteke pod brojevima 188 i 189, i biće obrađeni i predočeni.

SUMMARY

A SHORT ACCOUNT OF THE INTERNAL WORK OF GAZI HUSREV-BEY LIBRARY

The author of this article presents various ways of work in the Library regarding inventory, classification and location of books.

First he describes the classical oriental way of work which Akif Hadži Husejnović Muvekkit Cuherited from his father, then the first reform inherited by Hadži Mehmed effendi Handžić and finally the work of the commission in 1950, which performed the complete inventory of all funds. The commission accepted the principles of contemporary librarianship, as the second reform of the work in the Library.

The two oldest inventories of the books of Gazi Husrev-bey Library and Karadžoz-bey Library in Mostar were found in 1977. They will serve as the basis for a further study of classical way of work in oriental libraries.